

УДК 330.8

Ігор Спаський (Україна)

JEL classification: B19, B20

Ігор СПАСЬКИЙ

директор,

Загальноосвітній навчальний заклад
"На перехресті", Україна

© Ігор Спаський, 2021

Отримано: 07.05.2021 р.

Прорецензовано: 15.05.2021 р.

Рекомендовано до друку: 26.05.2021 р.

Опубліковано: 26.05.2021 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

ТЕОРІЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ У ЕВОЛЮЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ: МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено розкриття софійного аспекту теорії основного капіталу. Це надає можливості підсилити методологічні позиції дослідження теорії основного капіталу як феномену історії економічної думки. На підставі використання софійного аспекту у економічних дослідженнях надаються рекомендації щодо практизації теорії основного капіталу.

Дослідження теорії основного капіталу на рівні «загального» дозволило розкрити її пізнавальний потенціал, а також визначити дослідницькі лакуни, що визначають певні пізнавальні обмеження. Це створило умови для розкриття можливостей практизації теорії основного капіталу і шляхів заповнення існуючих дослідницьких обмежень і форм пізнавального відчуження. Теоретичне відчуження, характерне для теорії основного капіталу, має ряд характерних аспектів і проявляється як в обмеженні евристичного потенціалу теорії, так і в процесі її практизації.

Спаський І. Теорія основного капіталу у еволюції економічної думки: методологічні аспекти. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 2. С. 70-79.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.02.070>

Ключові слова: теорія основного капіталу; софійна методологія; історія економічної думки; практизація економічної теорії.

Igor Spas'kyi (Ukraine)

UDC 330.8

JEL classification: B19, B20

Igor SPAS'KYY*Director,
General educational institution
"At the Crossroads", Ukraine*

© Igor Spaskyy, 2021

Received: 07.05.2021

Revised: 15.05.2021

Accepted: 26.05.2021

Online publication date: 26.05.2021

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

FIXED CAPITAL THEORY IN THE EVOLUTION OF ECONOMIC THOUGHT: METHODOLOGICAL ASPECTS

ABSTRACT

The article reveals the Sophia aspect of the theory of fixed capital.

This provides an opportunity to strengthen the methodological position of the study of fixed capital theory as a phenomenon in the history of economic thought. Based on the use of the Sofia aspect in economic research, recommendations are given for the practice of fixed capital theory.

The study of the theory of fixed capital at the level of "general" allowed to reveal its cognitive potential, as well as to identify research gaps that determine certain cognitive limitations. This created the conditions for revealing the possibilities of practicing the theory of fixed capital and ways to fill the existing research constraints and forms of cognitive alienation. Theoretical alienation, characteristic of the theory of fixed capital, has a number of characteristic aspects and is manifested both in the limitation of the heuristic potential of the theory and in the process of its practice.

Spas'kyi, I. (2021). Fixed capital theory in the evolution of economic thought: methodological aspects. *Economic analysis*, 31 (2), 70-79.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.02.070>

Keywords: theory of fixed capital; Sofia methodology; history of economic thought; practice of economic theory.

Вступ

У економічних дослідженнях, які традиційно вивчаються історією економічної думки, окремою наскрізною лінією аналізу проходить категорія основного капіталу, що відбувається ще з початку зародження перших провісників індустріалізації. Це, перш за все, можна пояснити роллю машин і механізмів в економічному розвитку у продовж останніх декількох століть. Таким чином виник напрямок аналізу, який у повної міри можливо визначити в статусі окремої теорії – теорії основного капіталу, що можливо завдяки її певній дослідницької самостійності, науковій глибини та охопленому колу проблем тощо.

Теорія основного капіталу присутня у різних напрямках економічної думки. Тому вона, відповідно, увібрала в себе їх особливості, пізнавальні можливості і обмеження. Теорія основного капіталу розкриває, в межах різних традицій, ті чи інші грані категорії основний капітал. В цілому теорія основного капіталу вплинула як на рух економіко-теоретичної думки, так і господарської практики.

Сучасна системна криза, поза всяким сумнівом, торкнулася як теоретичного знання, так і безпосередньо економічного життя. Відповідно вона не мала спромогу не вплинути на розвиток і теорії основного капіталу. Цим викликана актуальність ревізії історичної спадщини та реактуалізації даного напрямку економічної думки. Для поглиблення розуміння та узагальнення сучасних проблем теорії основного капіталу пропонується здійснення розумової рефлексії на предмет її пізнавальних можливостей і обмежень.

Безпосередньо аналіз теорії основного капіталу, в історичній ретроспективі висвітлив, декілька теоретико-методологічних проблем. Це, так звана, ізольованість теоретичних викладок щодо основного капіталу від таких важливих аспектів економічної науки як економічна антропологія та аналіз соціальних, екологічних та, навіть, психофізіологічних аспектів відтворення основного капіталу. На наш погляд, аргументоване, поступове та послідовне звертання до софійної методології надає можливості знайти напрямки вирішення цієї проблеми. Це можливо завдяки існуючому у софійній методології евристичному та практичному потенціалу. Зокрема це стосується принципу всеїдності, характерного для традиції софійного мислення.

У працях істориків економічної думки як вітчизняної, так і зарубіжної традиції теорія основного капіталу, частіш за все, не розглядається як окремий напрямок. Розгляд зародження і внутрішніх закономірностей розвитку даної теорії має велике значення не тільки з точки зору історії

економічної думки, але і в її впливі на економічну історію в різні періоди часу, що здійснюється скрізь розкриття відповідних боків економічної думки та шляхом створення ряду парадигмальних обмежень, котрі спрямовують економічне мислення в "прокрустове ліжко" певних уявлень як про економіку в цілому, так і окремо про роль в неї основного капіталу. Завдяки чому не викликає сумніву важливість і актуальність аналізу теорії основного в традиції економічної думки.

Сучасні праці з теорії основного капіталу, частіше за все, присвячені окремим вузьким питанням. Наприклад, це амортизація чи амортизаційна політика, особливості сучасного морального зносу та аналіз структури відтворення основного капіталу. Однак найбільш важливі проблеми, потребуючі високого рівня теоретичного узагальнення та використання відповідної методології, – практично не існують у сучасному економіко-теоретичному дискурсі. Однак це не означає, що такі проблеми не потребують всебічного теоретичного осмислення та вирішення з виходом на практичну реалізацію.

Сучасні умови ставлять перед теорією основного капіталу нове коло проблем. У сучасному світі з'являється й набирає силу процес, так званої, інтелектуалізації основного капіталу. У роботах Т. П. Малькової «Кіберологія: методологічні проблеми дослідження» [1] і «Кіборгізації: філософські аспекти дослідження симбіозу людини і техніки» [2] розкриваються проблеми з'єднання людини і техніки.

З'являються ідеї віртуальної еліти у праці [3], що стають можливі завдяки процесам, які пов'язані у тому числі і змінами у відтворенні основного капіталу. Ідея «перетворювати організми в машини» С. Н. Булгакова [4] або «людина-машина» Ж. О. де Ламетрі набирає все більшої сили розвертаючись в історичному процесі у великий кількості багатомірних форм. Теорія основного капіталу в певній мірі проголошуючи принцип «...загальної машинності, навіть, неправильно, тому що вже саме воно зверхмашинне, а отже, і саме воно пробиває пролом в загальній машинності» [4]. У цьому розкриваються як обмеження, так і сила теоретичного мислення, здатного в запереченні самого себе знайти евристичні просвіти. Зокрема – звільняючи машину від фетиша в акті теоретичного мислення і розуміючи, що по суті: «машина лише трансформує силу» [4].

Сучасний основний капітал в орбіту свого відтворювального процесу все більшою мірою залучає об'єктивізації індивідуалістів. Які різні автори зовуть: «Технократи» по А. Турен, «працівники інтелектуальної праці» по Ф. Махлуп, «меритократії» по Д. Беллу, «експерти»

М. Кастельса, «білі комірці» та таке інше.. «Клас інтелектуалів», підлеглих технологій кіберпросторів, розкривається Ф. Махлуп, Дж. К. Гелбрейта, З. Бжезинського, Д. Белла, Е. Тоффлера, В. Л. Іноземцева та ін. Розширення шару індивідуалістів все більшою мірою породжує нові форми експлуатації або навіть за висловом деяких мислителів феномен неорабства [5]; [6]; [7]; [8]. За П. І. Браславським, який визначає, що за допомогою комп'ютерних технологій створена інтерактивна аудіовізуальна середовище, що має високий рівень психологічної достовірності [9]. Таким чином, змістовно віртуальна реальність включає в себе такий компонент як текстова віртуальна реальність, яка представляє собою психотехнологічний феномен, що виникає при взаємодії індивідів з мережею Інтернет як специфічної автономної від константної реальності середовищем – кіберпростором. Таке панування віртуальності, розкривається А. Бардом і Я. Зондерквістом [10] по суті означає симулякр реальності або технологічний фетиш, що тяжіє над проживанням дійсності. Д. Андрєєв показує причини такого панування сімулякрової віртуальності в «Мережевий тоталітаризм» [11]. Відтворення основного капіталу, таким чином, все більшою мірою підпорядковується процесам віртуалізації соціального буття. Феномени віртуальності і їх критичне осмислення містяться в роботах О. Ф. Волочаєва [12], А. І. Воронова [13], Ф. І. Гиренок [14], Д. А. Дубовицької [15].

Сучасна теорія основного капіталу формується під впливом все більш глибокого впровадження цифрових технологій у створенні різноманітного обладнання. Відбуваються зміни, як з точки зору натурально-речової форми, так і з точки зору економічних відносин. Феномени «софтвера» і «хардвера» в сучасній техніці безсумнівно впливають на процеси відтворення основного капіталу. Будучи пов'язаними, вони взаємно обумовлюють один одного, стимулюючи впровадження все більш нових зразків техніки. Поступово стираються кордони між продуктами інтелектуальної праці і їх речовими носіями, тому що конфігурація речових носіїв безпосередньо визначається програмним продуктом, організуючим їх роботу. Мережеві технології також визначають динаміку відтворення основного капіталу з точки зору особливих взаємодій, заснованих на необхідності технологічного узгодження та синхронізації.

Сучасна віртуальність, в певній мірі, відривається від онтологічних і антропологічних основ. Відбувається розрив в «тканині буття» і здійснюється вплив, порушуючий антропологічну цілісність людини. Про це свідчить досить великий

корпус досліджень, що актуалізує дану проблематику. Онтологічні та антропологічні розриви, характерні для сучасної віртуальності, в повній мірі характерні і для теорії основного капіталу і форм її практизації. Виникає трансформація телісності впродовж до її симуляції.

Софійна методологія у сучасних економічних дослідженнях представлена у філософії господарства. О. Н. Нетребська, наприклад, [15] розкриває важливіший принцип софійної методології – мета софійного творчого перетворення світу. З цього боку основний капітал має розглядатись, перш за все, як інструмент софійного перетворення світу. Це надає методологічну основу щодо визначення якості відтворення основного капіталу в контексті екологічних та соціальних контекстів надаючи можливість доповнити теорію основного капіталу цими важливішими елементами.

Теорія відтворення основного капіталу, як напрямок економічної думки, розвивається з кінця XVII століття по теперішній час. В межах теорії основного капіталу не вирішені до кінця питання взаємодії людини та техніки, а також проблеми співвідношення екологічних, економічних та соціальних аспектів відтворення основного капіталу. Зокрема не ставиться питання якості відтворення основного капіталу. Також не розкривається питання екологічної та соціальної ефективності відтворення основного капіталу тощо. Хоча ці проблеми у сучасних умовах мають зростаюче значення.

Серед окремих проблемних питань даної роботи можливо виділити такі. Який евристичний потенціал теорії основного капіталу та її дослідницькі межі? У чому полягають об'єднують початку різних граней теоретичного дослідження основного капіталу? Які існують лакуни-розриви в теорії основного капіталу та як їх можна подолати? Якщо у відносно вузькому розумінні до теорії основного капіталу відносяться традиційні тексти мислителів-економістів, то чи має сенс розширити розуміння теорії основного капіталу роботами з філософії, або конкретніше, по онтології і антропології техніки, ергономіці, етики та естетики? Які історичні контексти, що визначили хід того чи іншого напрямку економічної думки та окремих розумових ходів, які сформували теорію основного капіталу?

Мета статті

Відокремити та реактуалізувати теорію основного капіталу, відповідно до її значної ролі в економічному мисленні. З одного боку, розкриваючи дослідні горизонти, а, з іншого боку, задаючи певні межі пізнання. Тобто метою дослідження є визначення евристичного

потенціалу та дослідницьких кордонів теорії основного капіталу, як напряду економічної думки в софійному контексті.

Виклад основного матеріалу

Проект модерн народився на перехресті ідей Просвітництва, соціальних революцій і індустріалізації. Проект модерн обумовив і виникнення та існування суттєвих форм зокрема і теорії основного капіталу. Виникнення і розвиток теорії основного капіталу здійснювалося в межах так званої «ньютон-картезіанської парадигми» наукового знання. Це проявилось у винаході та розумінні машини як базисного елементу функціонування економічної системи. Крім того це виявилось і в підходах до економіко-теоретичного мислення в межах теорії основного капіталу тощо. На протязі декількох століть, починаючи з теорії фізіократів, технічний детермінізм все більшою мірою зміцнював свої позиції, проявляючись у різних напрямках теорії основного капіталу.

Основний капітал, поєднує в собі й особливе товарне відношення та речові носії у вигляді машин і механізмів, будівель, устаткування. Таким чином основний капітал є центральною фігурою всього суспільного відтворення. Машина поступово підпорядковує людину, як з позиції експлуатації, так і напрямків та можливостей підприємницького творчості. Динаміка відтворення основного капіталу дуже тісно пов'язана з процесами інтеграції і концентрації капіталу в цілому. Горизонтальна інтеграція поступово доповнюється вертикальною, а потім виходить на рівень глобалізації. Такий стан речей панує в економічній теорії багато в чому і досі. Економічна теорія в цілому та теорія основного капіталу, зокрема, набувають самодостатній і самозамкнутий характер. Економічні цілі декларуються основоположними у людській життєдіяльності. Це виражаються як в теорії, так і в соціальному бутті.

Рух капіталу підпорядковує як соціальне буття людини, так і умови економістів теоретиків, породжуючи так званий економічний детермінізм. Тим самим блокуючи можливість виявлення теоретичних інсайтів для здобуття нового знання. Герменевтичний аналіз праць з корпусу творів економічної думки, що представляють різні відгалуження теорії основного капіталу, показує певну одноманітність дискурсу, в якому продовжує обертатися економічне мислення. Цілком спостерігається вичерпання пізнавального потенціалу в межах класичної парадигми. Ця проблема все частіше звучить в думках економістів-теоретиків і в суміжних напрямках досліджень, що є герменевтичною аргументацією, яка підтверджує це положення речей.

Сутність процесу відтворення основного капіталу на різних рівнях абстракції розкривається ще в «Капіталі» К. Маркса. Економіко-динамічний підхід до проблем відтворення основного капіталу простежується в роботах Р. Кантильона, Ф. Кене, А. Сміта, К. Маркса, Дж. Хікса та пізніших як зарубіжних, так і вітчизняних авторів. Суперечливий характер відтворення основного капіталу найбільш повно розглянуто в марксистських постановках. Проблеми амортизації і амортизаційної політики, а також інших форм державно-монополістичного регулювання економіки розкриті у працях А. Цигічко, А. Малярова та інших авторів. Однак, незважаючи на це, дотепер відсутня єдина синтетична концепція відтворення основного капіталу, а також залишається не з'ясованим ряд протиріч і, відповідно, шляхи їх вирішення. Дослідженням проблем, пов'язаних з регулюванням відтворення основного капіталу займалися і займаються представники як вітчизняної, так і зарубіжної науки. Так наші уявлення про цей процес в значній мірі збагачені такими зарубіжними та вітчизняними авторами: Р. Харрод, Є. Домар, Я. Тінберген, Р. Солоу, Д. Кендрік, П. Массі, Р. Барро, Я. Ханко, Деннісон, А. І. Бельчук, В. Ю. Будавей, В. Д. Герасимов, А. А. Грехін, В. Б. Кваша, В. М. Кудрі, Ю. В. Куренков, Л. А. Мендальсон, Г. Н. Найд'юнов, А. Н. Цигічко, Р. М. Ентов та багато інших.

У ХХ столітті з появою неокласичних, а потім і постнеокласичних методологій, обумовлених відкриттями в галузі природничих наук і, перш за все фізики, відкривається принципова можливість парадигмального і дискурсивного зсуву зокрема в економічній теорії. Перш за все таке зрушення пов'язане з можливостями рефлексії існуючої традиції економічної думки на предмет виявлення дослідницьких лакун і бар'єрів. Тобто перепон, що перешкоджають вільному руху думки теоретика. Використання підходів економічної герменевтики, з її здатністю методологічного і контекстного інтегрування, дозволяє вийти за межі перелічених парадигмальних обмежень, здійснюючи методологічні та дискурсивні зміщення.

Ці погляди у повної міри можуть бути використанні у подальшому використанні софійної методології завдяки їх узагальненню та синтезу. Використання софійної методології у економічному мисленні створює основу щодо розкриття певного обсягу теоретичної спадщини у дослідженнях основного капіталу, долаючи існуючі методологічні та теоретичні лакуни тощо.

При розгляді парадигмальних сучасний методолог Л. Н. Багата в роботі "На шляху до багатомірної мислення" [16]. актуалізує ідеї складного або багатомірної мислення, ґрунтуючись на методологічних трендах ХХ-ХХІ

століття. Розкриваючи можливості "інших" способів розумових практик, що виходять за межі мислення, що знаходиться в межах формальної логіки. Наприклад тропологічне мислення, що сягає корінням в середньовічну філософію, розкривається С. С. Неретиною, роздуми про послідовне мисленні В. Шмакова, імовірнісне і спонтанне мислення В. В. Налімовим, серіальне мисленні Ж. Дельоза, символічне мислення К. Г. Юнга і Д. Редьяра, організмичному мисленні П. Флоренського, кліповому мисленні Ф. І. Гиренко, глобальному мисленні Е. Ласло, складному мисленні Е. Морена, нелінійному мисленні І. С. Добронравова, С. П. Курдюмова і Е. Н. Князевої та інших формах тощо.

М. К. Мамардашвілі і А. М. П'ятигорський розглядають метатеоретичний рівень дослідження, який дозволяє здійснити розумовий підйом над культурною обмеженістю і, що найголовніше, в практиках рефлексії мислення вийти за межі обумовленості самим мисленням тощо також виходячи за межі суб'єкт-об'єктної опозиції. Можливо навіть парадоксально долаючи втрату і самої дослідницької суб'єктності, що є найважливішою умовою розумової свободи теоретика.

В теорії основного капіталу цей підхід дозволяє здійснити рефлексивні зрушення, що виводять свідомість дослідника за межі парадигмального і контекстно-історичного детермінізму. Обмеження розумової свободи в межах теорії основного капіталу, викликане згаданими чинниками, в практиках рефлексії теоретичного мислення, розкриваючись в масштабах конструкту багатовимірного мислення, створює умови здійснення парадигмального і дискурсивного дослідного зміщення. М. К. Мамардашвілі і А. М. П'ятигорський вважають, що "увійшло в сферу свідомості має структуру свідомості". І тому рефлексія самої структури свідомості, що визначає статус мислителя-теоретика, показує можливі напрямки розкриття нових теоретичних розумових свобод.

Основний капітал є багатовимірним об'єктом. Зокрема маючи предметну, соціальну, онтологічну і антропологічну мірності. Розкриття одних мірностей основного капіталу та ігнорування інших перетворює проблематику основного капіталу у відносно "худу абстракцію". Це, у свою чергу, відповідно перетворює простір теоретичного осмислення в самозамкнуту маніфестацію так званого економізму. Л. Н. Багата визначає багатовимірне мислення в такий спосіб: "Багатомірне мислення, по-перше, – це мислення, при якому здійснюється оперування словом в його багатовимірній іпостасі, яка передбачає фіксування за одним і тим же терміном різних смислів,

загальна кількість яких можна розглядати як певна відкрита безліч. Смислова безліч, відповідно одному і тому ж слову, актуалізується свідомістю і задає тим самим (або – зумовлює) деяку когнітивну мірність" [14].

Ідеї основного капіталу, представлені в традиції економічної думки, вже на ранніх етапах виникнення і розвитку набувають рис, характерних для теорії. Присутня як гіпотеза так і теоретична парадигма досліджень. Описується категорія основний капітал як в статистиці, так і в динаміці. Сам процес руху основного капіталу підпорядковується певним законам і умовам, що і забезпечує безпосередньо процес відтворення.

Еволюція поглядів на сутність основного капіталу і його роль в економіці виражається у процесі формування та подальшої зміни даної категорії. Процес історичного руху теоретичного осмислення змін об'єктивної економічної дійсності дозволяє, з одного боку, всебічно поглянути на проблеми, пов'язані з функціонуванням основного капіталу, а з іншого, зробити глибоке теоретичне узагальнення, вловити і розглянути абстракцію – ідею феномена. І потім здійснити сходження від ідеї до руху економічних форм – сходження від абстрактного до конкретного.

Пізнання категорії основний капітал безпосередньо пов'язано з розумінням сутності капіталу в цілому. Наприклад, школа фізіократів під категорією "капітал" розуміла землю і вкладені в неї кошти – аванси, таким чином джерелом формування капіталу фізіократи вважали сільськогосподарське виробництво. Одну з перших спроб визначення функціональних принципів основного капіталу зробив Ф. Кене. У своїх працях він вперше в економічній науці ввів поняття "первинних авансів" (*avances primitives*) і "щорічних авансів" (*avarices annuelles*). Різниця між обома видами авансів виникає лише тоді, коли авансовані гроші перетворені в елементи продуктивного капіталу. Як аванси для виробництва, тобто як продуктивний капітал, обидва види авансів протистоять і грошей, і які перебувають на ринку товарів. Далі, у Кене відмінність між цими двома елементами продуктивного капіталу зводиться до різниці тих способів, за допомогою яких ці елементи входять у вартість готового продукту, отже, до різниці способів звернення їх вартості разом з вартістю продукту, а тому і до різниці способів їх відшкодування або їх відтворення, причому вартість одного елемента щорічно відшкодовується цілком, вартість іншого – по частинах, протягом більш тривалих періодів.

Подальше поглиблення розуміння основного капіталу представлено А. Смітом. Основний капітал Сміт оцінював як "продуктивні запаси" суспільства, його матеріальне багатство: "Призначення

основного капіталу, – на його думку, – збільшувати продуктивну силу праці, тобто дозволяти того ж кількості робочих виконувати набагато більшу кількість робіт. Він схильний був виключати основний капітал з числа елементів, постійно беруть участь в зверненні. При цьому, крім знарядь виробництва, матеріалів і т. п., до складу основного капіталу Сміт включав і фактори нематеріальні – здатності людей, ідеї і т. п. Для нього було очевидно, що інвестиції в основний капітал в кінцевому підсумку більш вигідні для розвитку економіки, ніж аналогічні вкладення в оборотні кошти.

Велика увага розгляду суті категорії основного капіталу було приділено в роботі Дж. С. Мілля "Основи політичної економії". На його думку, значна частина капіталу укладена в знаряддях виробництва, що відрізняються більш-менш тривалим існуванням і виконують свою роль в виробництві, не виключаючи з нього, а залишаючись в ньому. Причому функція цієї частини капіталу не вичерпується одноразовим вживанням. Капітал, який існує в будь-який з таких довговічних форм і дохід від якого надходить протягом відповідно тривалого періоду, називається основним капіталом.

Великий внесок у теорію основного капіталу здійснив Карл Маркс, відокремивши основний капітал від оборотного внаслідок його змісту і специфіки перенесення вартості на готовий продукт. К. Маркс також провів велике дослідження відтворення основного капіталу в умовах розвитку капіталістичного суспільства, дав визначення кругообороту основного капіталу та обігу споживчої вартості і вартості, виявив їх взаємозв'язок, досліджував амортизацію основного капіталу і зміна його вартості в результаті науково-технічного прогресу. Критикуючи А. Сміта, К. Маркс вказував, що визначеність основного капіталу впливає не з речових властивостей засобів праці (довговічність, нерухомість, тривалість функціонування і т. д.), а з тієї певної ролі, яку вони відіграють у процесі праці і створення вартості. К. Маркс звертав увагу на те, що "засоби праці, по-перше, тільки в тому випадку є основним капіталом, якщо процес виробництва є взагалі капіталістичний процес виробництва, а тому і засоби виробництва є взагалі капіталом, і, по-друге, вони є основним капіталом лише в тому випадку, якщо вони переносять свою вартість на продукт особливим способом. Якщо цього немає, то вони залишаються засобами праці, але не стають основним капіталом. У Маркса вперше розглядається соціально-економічна сутність капіталу. Він писав, що капітал є "... не річ, а певне суспільне, належне певній історичній формації суспільства виробниче відношення, яке

представлене в речі і надає цій речі специфічний суспільний характер". Маркс визначив капітал як вартість, що приносить додаткову вартість, або як самозростаючу вартість. Джерелом додаткової вартості по Марксу може служити тільки робоча сила. Купується на ринку праці за заробітну плату, вона окупає себе і служить джерелом додаткової вартості, яку капіталіст привласнює безоплатно. Маркс назвав це експлуатацією праці капіталом. Однак капітал має і власною продуктивністю. Перетворюючи простий працю в більш продуктивний, капітал, поряд з робочою силою, виступає джерелом додаткової вартості, так як капітал починає звертатися, коли додається працю. Таким чином, визначення основного капіталу можна сформулювати наступним чином: основний капітал є частиною продуктивного капіталу, що складається з засобів виробництва, які в міру зношування переносять свою вартість на вартість продукту. Іншими словами, основний капітал: беруть участь у декількох кругооборотах продуктивного капіталу; по частинах переносять свою вартість на створюваний з його допомогою продукт; перенесена вартість по частинам повертається у виробництво. Погоджуючись з Марксом, можна зробити висновок про те, що засоби виробництва в усякому процесі праці, при яких би суспільних умовах він ні відбувався, завжди поділяються на засоби праці і на предмети праці.

Розкриття потенціалу когнітивної багатомірності в теорії основного капіталу, поза всяким сумнівом, є основою її подальшого виходу за межі самозамкнутості і освоєння нових дослідницьких просторів. Велике значення багатомірного підходу в створенні метатеорії основного капіталу, пов'язана з тим, що забезпечення одночасного і спільного огляду ряду теорій вимагає організації дослідницького простору більшої рівномірності, що дозволяє в певному організаційному єдності осмислювати те, що спочатку існує окремо. Роль, яку відіграє техніка, в історії людства може бути розкрита за допомогою вчення про домінанту А. А. Ухтомського [17], [18]. Відповідаючи на питання, що таке домінанта техніки, яким чином вона сформована? А також з яких причин і яким чином може бути подолана?

Вчення про домінанту А. А. Ухтомського дозволяє визначити нейрофізіологічні основи панування техніки в просторі соціального буття, висловлюючись в русі основного капіталу і, відповідно, в його теорії. Домінанта техніки виражається в цілому в різних вимірах і шарах технічної культури.

Домінанта – це утворення особливої розумово-нервово-чуттєвої зціпки-збірки, яка визначає як

буття окремої людини, так і різних соціальних груп. Визначаючи мислення і дії, теорію і її практизацію.

А. А. Ухтомському та чи інша домінанта визначає різні онтологічні динаміки як сакрального, так і профанного рівня, як метафізичного, так і повсякденного вимірів буття. Комплекс основних домінант в тому числі визначає основи антропологічних збірок людини.

Громадський феномен технократії на рівні окремої людини виражається в домінанту техніки, присутньої в його антропологічних складах. Домінта визначає як можливості, так і обмеження в процесі розумової діяльності людини. Ті чи інші аспекти формування теорії основного капіталу безсумнівно пов'язані з домінантою техніки як дослідників, так і тих людей серед яких ці теорії потім поширюються.

Домінанта техніки створює особливі розумові фільтри в свідомості економістів-теоретиків, обмежуючи тим самим вільний рух теоретичної думки в освоєнні нових дослідницьких просторів. Потік винахідницької діяльності, підприємницьких рішень і ділової активності, які є основними драйверами відтворення основного капіталу, визначаються насамперед домінантою техніки, присутньої в людях і організуючою, тим самим, простір їх життєдіяльності. Інтрспективна рефлексія, поєднана з аналізом результатів глибинних співбесід з професійними економістами теоретиками, свідчить про безпосередній обумовленості мислєдій детермінізмом, народжується домінантою техніки і, пов'язаної з нею, домінантою наукового позитивізму.

Софійність основного капіталу в контексті софійного методології проявляється, перш за все, в тому, що за будь-якої технікою варто софійного сенс-логос. І будь-яка техніка, з позиції софійного методології все єдності, онтологічно пов'язана у своїй багатовимірності з різними верствами як економічної дійсності, так і інших форм буття.

Техніко-технологічний детермінізм [19] в своїх межах явив світу технократію знайшов своє пряме вираження в теорії основного капіталу. Теорія основного капіталу стверджує техніко-

технологічний детермінізм, що створює істотні евристичні обмеження для її [теорії] розвитку [20]. Еволюція теорії основного капіталу виражає зміни, що виникають як у процесі розвитку товарних відносин, так і історичний процес розвитку техніки [21].

У сучасному світі феномен кіборгізації і нетократії породжує нове коло проблем як для економічної науки в цілому, так і для теорії основного капіталу особливо. Посилення софійного методологічного аспекту можна застосувати до теорії основного капіталу, на наш погляд, дозволяє значно розширити евристичний потенціал як економічного знання в цілому, так і теорії основного капіталу [22].

Висновки і пропозиції

Здійснюється теоретична ревізія і рефлексії теорії основного капіталу в традиції економічної думки.

1. Використовуючи економіко-герменевтичний аналіз досліджені історичні контексти формування теорії основного капіталу в цілому і окремих її граней;
2. Досліджуються ключові розумовий ходи, які зробили істотний внесок у формування теорії основного капіталу;
3. Реактуалізовано місце теорії основного капіталу в традиції економічної думки;
4. Показуються причини існуючого методологічного плюралізму в теорії основного капіталу;
5. Досліджується роль і можливості застосування розумового експерименту в теорії основного капіталу;
6. Поставлені проблеми онтологічних і антропологічних розривів економічного знання в аспекті їх впливу на теорію основного капіталу. Матеріал роботи може бути використаний в подальших економіко-теоретичних розробках, що ведуться в дискурсі проблем відтворення основного капіталу. А також при читанні відповідних університетських курсів з предметної галузі економічної теорії або теоретичної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Малькова Т. П. Киберология: методологические проблемы исследования. *Методология в науке и образовании: материалы Всерос. конф. унив. и академ. инст. РАН. Москва, 2017. С. 32-34.*
2. Малькова Т. П. Киборгизация: философские аспекты исследования симбиоза человека и техники. *Гуманитарный вестник. 2017. № 4. URL: <https://doi.org/10.18698/2306-8477-2017-4-426> (дата обращения: 08.05.2018)*
3. Мартыанов Д. С., Шентякова А. В. Виртуальная элита в динамике информационного общества. *Социодинамика. 2017. № 10, С. 79-94.*
4. Булгаков С. Н. *Философия хозяйства. Москва, 1990, 488 с.*

5. Зоткин А. А. Информационное господство элит в условиях ослабления национальных государств. *Власть и элиты* гл. ред. А.В. Дука. Т.2. Санкт-Петербург, Интерсоцис, 2015. С. 73–92.
6. Козырев И. А. Нетократия как явление и вызов. *Вопросы новой экономики*. 2011. № 4. С. 99-109.
7. Кочетков А. П. Власть и элиты в глобальном информационном обществе. *Полис. Политические исследования*. 2011. № 5. С. 8–20.
8. Мартыанов Д. С. Интернет-сообщество, масса и элиты: динамика концептуализации. *Политическая экспертиза: ПОЛИТЭК*. Том 10. № 3. Санкт-Петербург, 2014. С. 170-182
9. 9. Браславский П. И. Технология виртуальной реальности как феномен культуры конца XX–начала XXI веков: дис. канд. культур.: 24.00.01, Екатеринбург, 2003. 163 с., с. 18
10. Бард А., Зодерквист Я. Нетократия : новая правящая элита и жизнь после капитализма. СПб: Стокгольм. шк. Экономики, 2004. 252 с.
11. Андреев Д. Сетевой тоталитаризм или «Ледниковое время»? URL: <http://www.intelros.org/lib/recenzii/andreev1.htm>.
12. Волочаева О. Ф. Нетократия как специфический политический актер в современном информационном обществе. *Фундаментальные исследования*. 2015. № 2-8. С. 1788-1791.
13. Воронов А. И. Философский анализ понятия «виртуальная реальность»: дисс. ... канд. филос. наук: 09.00.08. Санкт-петербург, 1999. 197 с.
14. Гиренок Ф. И. Культура как виртуальность: событие и смысл. *Виртуальные реальности*. Вып. 4. Москва, 1998. С. 23-31.
15. Нетребская, О. Н. Творчество как софийное преобразование мира в философии С.Н. Булгакова. *Творчество и культура в свете философской рефлексии. Творчество культуры и культура творчества : Сб. научн. тр. VI Международной научно-теоретической конференции, посвященной памяти доктора философских наук, профессора Георгия Федоровича Миронова, Ульяновск, Ульяновск:, 2018. С. 303-310.*
16. Богатая Л. Н. На пути к многомерному мышлению. Одесса, Печатный дом 2010. 372 с.
17. Ухтомский А. А. О рефлекторном аппарате. *Из гуманитарного наследия*. Рыбинск, 2000. С. 57-62.
18. Ухтомский А. А. О состоянии возбуждения в доминанте. *Избранные труды*. Ленинград, Наука, 1978. С. 48-62
19. Осипов Ю. М. Время философии хозяйства: В 3 кн. с приложением. Москва, 2003.
20. Осипов Ю. М. Интеллектуальная революция: завораживающая реальность. *Философия хозяйства*. 2011. № 6.
21. Субетто А. И. Соч. Ноосферизм. Т. 4. Кн. 1. *Ноосферное, или Неклассическое человековедение: поиск оснований*. Кострома, 2006.
22. Осипов Ю. М. Философия хозяйства как просвещение реальности. *Философия хозяйства*. 2011. № 5.

REFERENCES

1. Malkova, T. P. (2017). Kiberologiya: metodologicheskie problemy issledovaniya. [Cyberology: methodological problems of research] *Metodologiya v nauke i obrazovanii: materialy Vseros. konf. univ. i akadem. inst. RAN. Moscow*. [in Russian].
2. Malkova, T. P (2017). Kiborgizatsiya: filosofskie aspekty issledovaniya simbioza cheloveka i tekhniki. [Cyborgization: philosophical aspects of the study of symbiosis between man and technology] *Gumanitarnyy vestnik*, 4. Retrieved from: <https://doi.org/10.18698/2306-8477-2017-4-426>. [in Russian].
3. Martyanov, D. S., & Shentyakova, A. V. (2017). Virtualnaya elita v dinamike informatsionnogo obshchestva. [The virtual elite in the dynamics of the information society] *Sotsiodinamika*, 10, 79-94. [in Russian].
4. Bulgakov, S. N. (1990). *Filosofiya khozyaystva*. [Economy philosophy] Moscow. [in Russian].
5. Zotkin, A. A. (2015). *Informatsionnoe gospodstvo elit v usloviyakh oslableniya natsional'nykh gosudarstv*. [Informational domination of elites in conditions of weakening of national states] *Vlast' i elity* gl. red. A. V. Duka. Vol. 2. Sankt-Piterburg, Intersotsis. [in Russian].
6. Kozыrev, I. A. (2011). Netokratiya kak yavlenie i vyzov. [Netocracy as a phenomenon and a challenge] *Voprosy novoy ekonomiki*, 4, 99-109. [in Russian].
7. Kochetkov, A. P. (2011). Vlast' i elity v global'nom informatsionnom obshchestve [Power and elites in the global information society] *Polis. Politicheskie issledovaniya*, 5, 8-20. [in Russian].
8. Martyanov, D. S. (2014). *Internet-soobshchestvo, massa i elity: dinamika kontseptualizatsii* [Internet community, mass and elites: dynamics of conceptualization] *Politicheskaya ekspertiza: POLITEKS*, 10(3), 170-182. [in Russian].
9. Braslavskiy, P. I. (2003). *Tekhnologiya virtual'noy real'nosti kak fenomen kul'tury kontsa XX–nachala XXI vekov* [Virtual reality technology as a cultural phenomenon of the late XX – early XXI centuries]: dis. kand. kul'tur.: 24.00.01, Ekaterinburg, Pp. 18/ [in Russian].
10. Bard, A., Zoderkvist, Ya. (2004). *Netokratiya : novaya pravayashchaya elita i zhizn' posle kapitalizma* [Netocracy: the new ruling elite and life after capitalism]. SPb: Stokgol'm. shk. Ekonomiki. [in Russian].
11. Andreev D. (n.d.). *Setevoy totalitarizm ili «Lednikovoe vremya»?* [Network totalitarianism or "Ice Age"?]. Retrieved from: <http://www.intelros.org/lib/recenzii/andreev1.htm>. [in Russian].
12. Volochaeva, O. F. (2015). Netokratiya kak spetsificheskiy politicheskiy aktor v sovremennom informatsionnom obshchestve [Netocracy as a specific political actor in the modern information society]. *Fundamental'nye issledovaniya*, 2-8, 1788-1791. [in Russian].

13. Voronov A. I. (1999). *Filosofskiy analiz ponyatiya «virtual'naya realnost'»* [Philosophical analysis of the concept of "virtual reality"]: diss. ... kand. filos. nauk: 09.00.08. Sankt-Peterburg. [in Russian].
14. Girenok F. I. (1998) Kul'tura kak virtual'nost': sobytie i smysl [Culture as virtuality: event and meaning] *Virtual'nye real'nosti*, 4, 23-31. [in Russian].
15. Netrebskaya, O. N. (2018) Tvorchestvo kak sofinoe preobrazovanie mira v filosofii S. N. Bulgakova. Tvorchestvo i kul'tura v svete filosofskoy refleksii [Creativity as a Sophian transformation of the world in the philosophy of S.N. Bulgakov. Creativity and culture in the light of philosophical reflection]. Tvorchestvo kul'tury i kul'tura tvorchestva : Sb. nauchn. tr. VI Mezhdunarodnoy nauchno-teoreticheskoy konferentsii, posvyashchennoy pamyati doktora filosofskikh nauk, professora Georgiya Fedorovicha Mironova, Ul'yanovsk, Ul'yanovsk.: pp. 303-310. [in Russian].
16. Bogataya, L. N. (2010). *Na puti k mnogomernomu myshleniyu* [On the way to multidimensional thinking]. Odessa, Pechatnyy dom. [in Russian].
17. Ukhtomskiy, A. A. (2000). *O reflektornom apparate* [About the reflex apparatus. From the humanitarian heritage]. Iz gumanitarnogo naslediya. Rybinsk. 57-62, [in Russian].
18. Ukhtomskiy, A. A. (1978). *O sostoyanii vzbuzhdeniya v dominante* [On the state of excitement in the dominant]. *Izbrannye trudy*. Leningrad, Nauka, 1978, 48-62. [in Russian].
19. Osipov, Yu. M. (2003). *Vremya filosofii khozyaystva* [The time of the philosophy of the economy: In 3 vols. with an attachment]: V 3 kn. s prilozheniem. Moscow. [in Russian].
20. Osipov, Yu. M. (2011) *Intellekt-revolutsiya: zavorazhivayushchaya real'nost'* [Intellect-Revolution: Fascinating Reality] *Filosofiya khozyaystva*, 6. [in Russian].
21. Subetto, A. I. (2006). *Soch. Noosferizm*, 4, 1. *Noosfernoe, ili Neklassicheskoe chelovekovedenie: poisk osnovaniy* [Noospheric, or Non-classical human studies: search for foundations]. Kostroma. [in Russian].
22. Osipov, Yu. M. (2011). *Filosofiya khozyaystva kak prosvechivanie realnosti* [Philosophy of economy as a shining through of reality]. *Filosofiya khozyaystva*, 5. [in Russian].